

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

بخش زبان و ادبیات فارسی

پایان نامه تحصیلی برای دریافت درجه کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات

فارسی، گرایش ادبیات مقاومت

بررسی تطبیقی مفهوم وطن در شعر مشروطه و شعر دفاع مقدس

استاد راهنما:

دکتر عنایت‌الله شریف پور

استاد مشاور:

دکتر محمود مدبری

مؤلف:

علی حسن ترابی

شهریورماه ۱۳۹۰

این پایان نامه به عنوان یکی از شرایط درجه کارشناسی ارشد به
گروه زبان و ادبیات فارسی
دانشکده ادبیات و علوم انسانی
دانشگاه شهید باهنر کرمان

تسلیم شده است و هیچگونه مدرکی به عنوان فراغت از تحصیل دوره مزبور شناخته نمی شود.

دانشجو : علی حسن ترابی

استاد راهنما : دکتر عنایت الله شریف پور

استاد مشاور : محمود مدبری

داور ۱ : دکتر محمدصادق بصیری

داور ۲ : دکتر محمدرضا صرفی

نماینده تحصیلات تکمیلی دانشکده : دکتر همایون آذری

حق چاپ محفوظ و مخصوص به دانشگاه شهید باهنر کرمان است.

تقدیم به:

دو اسوهٔ عشق و محبت

پدر و مادر مهربانم.

تقدیم به:

برادر و خواهرهای با ایمانم و فرزندان پاکشان.

تقدیم به:

عموی خوبم محسن که مرا یاری داد

و در پایان تقدیم به:

تمام عاشقانی که رفتند تا بمانیم.

تقدیر و تشکر:

بهترین سپاس‌هایی که برایم مقدور است، نثار خداوند علم و قلم می‌نمایم و با خضوعی توأم با شرم سر بر آستانش می‌سایم که درهای بسته کسب علم را بر من گشود و دلم را با کسب گوهرهایی از دریای علم و معرفتش روشنی و وسعت بخشید و خالصانه‌ترین درودهایم را به خاندان عظیم الشان نبوت و امامت تقدیم می‌نمایم که گذر از تنگناها و گرفتاری‌ها بدون استمداد از آن بزرگان برایم میسر نبود.

هم‌چنین بایسته است به آیین قدرشناسی در پیشگاه تمامی استادان بزرگوار بخش زبان و ادبیات فارسی دانشگاه شهید باهنر کرمان که در این سال‌ها از محضر ایشان ادب نفس و ادب درس آموخته‌ام زانوی ادب زده و فروتنانه سپاسم را ابراز دارم و نیز با تمام ارادت و احترام از جناب آقای دکتر شریف‌پور که در مسیر این پژوهش به عنوان استاد راهنما پله پله مرا دستگیری و راهنمایی فرمودند قدر دانی نمایم و هم‌چنین از دانشمند فرزانه، جناب آقای دکتر مدبری که در توصیف این بزرگ‌مرد زبانی قاصر دارم سپاس‌گزاری می‌کنم که با مشاوره و راهنمایی‌های دلسوزانه خویش مرا در این امر یاری دادند.

هم‌چنین از بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس استان کرمان که این پایان‌نامه تحت حمایت‌های این سازمان به چاپ رسیده است کمال تشکر و قدر دانی را دارم.

چکیده:

وطن، به عنوان یکی از مؤلفه‌های هویت‌ساز، در هر ملت مطرح می‌شود و علاقه و دوستی نسبت به آن در صیانت از فرهنگ و هویت یک کشور می‌تواند تأثیرگذار باشد. وطن‌دوستی، یکی از ویژگی‌های مردم آزاده و ضامن حفظ استقلال و تمامیت ارضی یک کشور است.

وطن‌دوستی، یکی از ویژگی‌های شعر و ادب فارسی است. در هر برهه‌ای از زمان که وطن، دچار ناملایمات می‌شود و مورد هجوم دشمنان قرار می‌گیرد، شاعران نیز همگام با مردم، با سلاح قلم به دفاع از آن برمی‌خیزند. در دوره مشروطه، حضور بیگانگان و عدم کفایت شاهان قاجار، باعث شد که شاعران منظومه‌های فراوانی را در ستایش و تمجید از وطن بسرایند. هم‌چنین با آغاز جنگ تحمیلی و اشغال شدن شهرهای مرزی کشور، شاعران به دفاع از وطن برخاستند و اشعار زیادی را در وصف و ستایش از آن سرودند. پرداختن به شعر وطنی این دو دوره، از آنجا که وطن به عنوان یکی از مؤلفه‌های هویت‌ساز مطرح است، می‌تواند حایز اهمیت باشد و پرداختن به این گونه از شعرها، در روند وطن‌دوستی یک ملت می‌تواند تأثیرگذار واقع گردد.

در این پژوهش که بر اساس روش کتابخانه‌ای و سندکاوی صورت گرفته، ابتدا شعر وطنی مشروطه و دفاع مقدس تحلیل و بررسی و سپس به تطبیق و مقایسه شعر وطنی این دو دوره پرداخته شده است.

با انجام این پژوهش مشخص شد که مفهوم وطن به عنوان یک موضوع اصلی در شعر شاعران مشروطه و دفاع مقدس مطرح می‌شود و شاعران همگان را به وطن‌دوستی و دفاع از وطن فرا می‌خوانند. مفهوم وطن در شعر مشروطه با رنگ و بوی ملی و در شعر دفاع مقدس با رنگ و بوی اسلامی به وجود می‌آید. در مسیر وطن‌دوستی این دو دوره شباهت‌ها و تفاوت‌هایی نیز وجود دارد که باعث تمایز شعر وطنی این دو دوره شده است.

کلمات کلیدی: شعر، وطن، مشروطه، دفاع مقدس.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
فصل اول: مقدمه و کلیات تحقیق	
۱	۱-۱ - مقدمه
۲	۱-۲ - بیان مسئله
۲	۱-۳ - اهداف تحقیق
۳	۱-۴ - ضرورت انجام تحقیق
۳	۱-۵ - سؤال‌ها یا فرضیه‌های تحقیق
۳	۱-۶ - پیشینه تحقیق
۴	۱-۷ - روش اجرای تحقیق
فصل دوم: اوضاع سیاسی و ادبی در دوره مشروطه	
۶	۲-۱ - معنی و مفهوم مشروطه
۶	۲-۲ - انقلاب مشروطه
۶	۲-۲-۱ - عوامل انقلاب مشروطه
۸	۲-۲-۲ - حوادث انقلاب مشروطه
۱۴	۲-۳ - ادبیات دوره مشروطه
۱۷	۲-۳-۱ - شعر دوره مشروطه
۱۹	۲-۳-۱-۱ - درونمایه شعر مشروطه
۲۰	۲-۳-۱-۲ - زبان شعری مشروطه
۲۲	۲-۳-۱-۳ - شکل و قالب شعر مشروطه
فصل سوم: بررسی شعر وطنی مشروطه	
۲۴	۳-۱ - تعریف وطن
۲۷	۳-۲ - سیر شعر وطنی در ادبیات فارسی از آغاز تا مشروطه
۳۵	۳-۳ - مفهوم وطن در شعر مشروطه
۳۸	۳-۴ - بررسی شعر وطنی در شعر شاعران مشروطه

۳۸	۳-۴-۱- ادیب الممالک
۳۸	۳-۴-۱- زندگینامه
۳۹	۳-۴-۱-۲- وطن دوستی
۴۰	۳-۴-۱-۲-۱- دفاع از وطن و تحریک احساسات ملی
۴۲	۳-۴-۱-۲-۲- انتقاد از مسئولان و حکام وطنی
۴۳	۳-۴-۱-۲-۳- بیگانه ستیزی
۴۵	۳-۴-۱-۲-۴- وطن ایرانی
۴۷	۳-۴-۱-۲-۵- وطن اسلامی
۴۸	۳-۴-۲- نسیم شمال
۴۸	۳-۳-۲-۱- زندگینامه
۴۹	۳-۳-۲-۲- وطن دوستی
۵۱	۳-۴-۲-۲-۱- دفاع از وطن و تحریک احساسات ملی
۵۳	۳-۴-۲-۲-۲- انتقاد از حکام و مسئولان وطنی
۵۴	۳-۴-۲-۲-۳- بیگانه ستیزی
۵۶	۳-۴-۲-۲-۴- امید به آینده وطن
۵۷	۳-۴-۲-۲-۵- وطن ایرانی
۵۸	۳-۴-۲-۲-۶- وطن ایرانی - اسلامی
۵۹	۳-۴-۲-۲-۷- وطن اسلامی
۶۰	۳-۴-۳- ایرج میرزا
۶۰	۳-۴-۱- زندگینامه
۶۱	۳-۴-۲- وطن دوستی
۶۲	۳-۴-۲-۱- انتقاد از حکام و مسئولان وطنی
۶۳	۳-۴-۲-۲- بیگانه ستیزی
۶۴	۳-۴-۴- دهخدا
۶۴	۳-۴-۱- زندگینامه
۶۵	۳-۴-۲- وطن دوستی

۶۸	۳-۴-۲-۱- دفاع از وطن و تحریک احساسات ملی
۷۰	۳-۴-۵- عارف قزوینی
۷۰	۳-۴-۵-۱- زندگینامه
۷۱	۳-۴-۵-۲- وطن دوستی
۷۳	۳-۴-۵-۲-۱- دفاع از وطن و تحریک احساسات ملی
۷۴	۳-۴-۵-۲-۲- انتقاد از حکام و مسؤلان وطنی
۷۵	۳-۴-۵-۲-۳- بیگانه ستیزی
۷۷	۳-۴-۵-۲-۴- وطن ایرانی
۷۹	۳-۴-۵-۲-۵- وطن اسلامی
۸۰	۳-۴-۶- فرّخی یزدی
۸۰	۳-۴-۶-۱- زندگینامه
۸۱	۳-۴-۶-۲- وطن دوستی
۸۲	۳-۴-۶-۲-۱- دفاع از وطن و تحریک احساسات ملی
۸۳	۳-۴-۶-۲-۲- بیگانه ستیزی
۸۵	۳-۴-۶-۲-۳- وطن ایرانی
۸۷	۳-۴-۶-۲-۴- وطن ایرانی - اسلامی
۸۹	۳-۴-۷- محمد تقی بهار
۸۹	۳-۴-۷-۱- زندگینامه
۹۰	۳-۴-۷-۲- وطن دوستی
۹۲	۳-۴-۷-۲-۱- دفاع از وطن و تحریک احساسات ملی
۹۳	۳-۴-۷-۲-۲- انتقاد از حکام و مسؤلان وطنی
۹۵	۳-۴-۷-۲-۳- بیگانه ستیزی
۹۷	۳-۴-۷-۲-۴- امید به آینده وطن
۹۸	۳-۴-۷-۲-۵- وطن ایرانی
۱۰۱	۳-۴-۷-۲-۶- وطن ایرانی - اسلامی
۱۰۱	۳-۴-۷-۲-۷- وطن اسلامی

- ۱۰۳ ۳-۴-۸- ابوالقاسم لاهوتی
- ۱۰۳ ۳-۴-۸-۱- زندگینامه
- ۱۰۴ ۳-۴-۸-۲- وطن دوستی
- ۱۰۶ ۳-۴-۸-۲-۱- دفاع از وطن و تحریک احساسات ملی
- ۱۰۷ ۳-۴-۸-۲-۲- بیگانه ستیزی
- ۱۰۸ ۳-۴-۸-۲-۳- امید به آینده وطن
- ۱۱۰ ۳-۴-۹- میرزاده عشقی
- ۱۱۰ ۳-۴-۹-۱- زندگینامه
- ۱۱۱ ۳-۴-۹-۲- وطن دوستی
- ۱۱۲ ۳-۴-۹-۲-۱- دفاع از وطن و تحریک احساسات ملی
- ۱۱۳ ۳-۴-۹-۲-۲- بیگانه ستیزی
- ۱۱۵ ۳-۴-۹-۲-۳- وطن ایرانی
- ۱۱۸ ۳-۴-۹-۲-۴- وطن اسلامی

فصل چهارم: بررسی اوضاع سیاسی و ادبی در دوره جنگ تحمیلی و دفاع مقدس

- ۱۲۰ ۴-۱- جنگ تحمیلی و دفاع مقدس
- ۱۲۰ ۴-۱-۱- زمینه‌های شروع جنگ
- ۱۲۱ ۴-۱-۱-۲- مهم‌ترین اهداف عراق از شروع جنگ
- ۱۲۱ ۴-۱-۱-۳- آغاز جنگ تحمیلی و دفاع مقدس
- ۱۲۵ ۴-۲- ادبیات دفاع مقدس
- ۱۲۷ ۴-۲-۱- شعر دفاع مقدس
- ۱۳۰ ۴-۲-۱-۱- درونمایه و مضامین شعر دفاع مقدس
- ۱۳۰ ۴-۲-۱-۲- شکل و قالب

فصل پنجم: بررسی شعر وطنی دفاع مقدس

- ۱۳۴ ۵-۱- مفهوم وطن در شعر دفاع مقدس
- ۱۳۷ ۵-۲- بررسی شعر وطنی دفاع مقدس
- ۱۳۷ ۵-۲-۱- حمید سبزواری

- ۱۳۷ ۵-۲-۱-۱-زندگینامه
- ۱۳۸ ۵-۲-۱-۲-وطن دوستی
- ۱۳۹ ۵-۲-۱-۲-۱-دفاع از وطن و تحریک احساسات ملی
- ۱۴۰ ۵-۲-۱-۲-۲-بیگانه ستیزی
- ۱۴۱ ۵-۲-۱-۲-۳-بهره گیری از اسوه های وطنی
- ۱۴۲ ۵-۲-۱-۲-۴-وطن اسلامی
- ۱۴۴ ۵-۲-۲-عباس کی منش
- ۱۴۴ ۵-۲-۱-زندگینامه
- ۱۴۵ ۵-۲-۲-۲-وطن دوستی
- ۱۴۵ ۵-۲-۲-۱-دفاع از وطن و تحریک احساسات ملی
- ۱۴۶ ۵-۲-۲-۲-بیگانه ستیزی
- ۱۴۷ ۵-۲-۲-۳-بهره گیری از اسوه و اسطوره های ملی
- ۱۴۷ ۵-۲-۲-۱-۳-اسوه های وطنی
- ۱۴۸ ۵-۲-۲-۲-۳-اسطوره های ملی
- ۱۴۸ ۵-۲-۲-۴-وطن اسلامی
- ۱۴۹ ۵-۲-۳-بهمن صالحی
- ۱۴۹ ۵-۲-۱-۳-زندگینامه
- ۱۴۹ ۵-۲-۳-۲-وطن دوستی
- ۱۵۱ ۵-۲-۳-۱-دفاع از وطن و تحریک احساسات ملی
- ۱۵۲ ۵-۲-۳-۲-بهره گیری از اسوه و اسطوره های ملی
- ۱۵۲ ۵-۲-۳-۱-اسوه های وطنی
- ۱۵۳ ۵-۲-۳-۲-اسطوره های ملی
- ۱۵۴ ۵-۲-۳-۳-وطن اسلامی
- ۱۵۵ ۵-۲-۴-عباسعلی براتی پور
- ۱۵۵ ۵-۲-۴-۱-زندگینامه
- ۱۵۶ ۵-۲-۴-۲-وطن دوستی

- ۱۵۷ ۵-۲-۴-۲-۱ - دفاع از وطن و تحریک احساسات ملی
- ۱۵۷ ۵-۲-۴-۲-۲ - بهره‌گیری از اسوه و اسطوره‌های ملی
- ۱۵۷ ۵-۲-۴-۲-۱ - اسوه‌های وطنی
- ۱۵۸ ۵-۲-۴-۲-۲ - اسطوره‌های ملی
- ۱۵۹ ۵-۲-۴-۲-۳ - وطن اسلامی
- ۱۶۰ ۵-۲-۵ - ضیاءالدین ترابی
- ۱۶۰ ۵-۲-۵-۱ - زندگینامه
- ۱۶۱ ۵-۲-۵-۲ - وطن دوستی
- ۱۶۲ ۵-۲-۵-۱ - دفاع از وطن و تحریک احساسات ملی
- ۱۶۵ ۵-۲-۵-۲ - بیگانه‌ستیزی
- ۱۶۶ ۵-۲-۵-۳ - وطن اسلامی
- ۱۶۹ ۵-۲-۶ - نصرالله مردانی
- ۱۶۹ ۵-۲-۶-۱ - زندگینامه
- ۱۷۰ ۵-۲-۶-۲ - وطن دوستی
- ۱۷۰ ۵-۲-۶-۱ - دفاع از وطن و تحریک احساسات ملی
- ۱۷۱ ۵-۲-۶-۲ - بیگانه‌ستیزی
- ۱۷۲ ۵-۲-۶-۳ - بهره‌گیری از اسوه و اسطوره‌های ملی
- ۱۷۲ ۵-۲-۶-۳-۱ - اسوه‌های وطنی
- ۱۷۴ ۵-۲-۶-۳-۲ - اسطوره‌های ملی
- ۱۷۵ ۵-۲-۶-۴ - امید به آینده وطن
- ۱۷۶ ۵-۲-۷ - غلامرضا رحمدل شرفشاده‌ی
- ۱۷۶ ۵-۲-۷-۱ - زندگینامه
- ۱۷۷ ۵-۲-۷-۲ - وطن دوستی
- ۱۷۸ ۵-۲-۷-۱ - دفاع از وطن و تحریک احساسات ملی
- ۱۸۱ ۵-۲-۷-۲ - بهره‌گیری از اسوه‌های وطنی
- ۱۸۵ ۵-۲-۸ - حسین اسرافیلی

۱۸۵	۵-۲-۸-۱-زندگینامه
۱۸۶	۵-۲-۸-۲-وطن دوستی
۱۸۸	۵-۲-۸-۲-۱-بهره گیری از اسوه و اسطوره های ملی
۱۸۸	۵-۲-۸-۲-۱-۱-اسوه های وطنی
۱۸۹	۵-۲-۸-۲-۱-۲-اسطوره های ملی
۱۸۹	۵-۲-۸-۲-۱-۲-کنار نیامدن با مظاهر و تمدن غرب
۱۹۰	۵-۲-۸-۲-۱-۳-وطن اسلامی
۱۹۳	۵-۲-۹-پرویز بیگی حبیب آبادی
۱۹۳	۵-۲-۹-۱-زندگینامه
۱۹۴	۵-۲-۹-۲-وطن دوستی
۱۹۷	۵-۲-۹-۱-دفاع از وطن و تحریک احساسات ملی
۱۹۸	۵-۲-۹-۲-۲-بهره گیری از اسطوره های ملی
۲۰۰	۵-۲-۱۰-عباس باقری
۲۰۰	۵-۲-۱۰-۱-زندگینامه
۲۰۰	۵-۲-۱۰-۲-وطن دوستی
۲۰۱	۵-۲-۱۰-۱-دفاع از وطن و تحریک احساسات ملی
۲۰۵	۵-۲-۱۰-۲-۲-بهره گیری از اسوه های وطنی
۲۰۷	۵-۲-۱۰-۳-۲-کنار نیامدن با مظاهر و تمدن غرب
۲۰۹	۵-۲-۱۰-۴-۲-وطن اسلامی
۲۱۲	۵-۲-۱۱-سلیمان هراتی
۲۱۲	۵-۲-۱۱-۱-زندگینامه
۲۱۲	۵-۲-۱۱-۲-وطن دوستی
۲۱۸	۵-۲-۱۱-۱-دفاع از وطن و تحریک احساسات ملی
۲۲۰	۵-۲-۱۱-۲-۲-بهره گیری از اسوه های وطنی
۲۲۲	۵-۲-۱۱-۳-۲-کنار نیامدن با مظاهر و تمدن غرب
۲۲۲	۵-۲-۱۱-۴-۲-وطن اسلامی

۲۲۴	۵-۲-۱۲- ایرج قنبری
۲۲۴	۵-۲-۱۲-۱- زندگینامه
۲۲۴	۵-۲-۱۲-۲- وطن دوستی
۲۲۷	۵-۲-۱۲-۲-۱- دفاع از وطن و تحریک احساسات ملی
۲۲۸	۵-۲-۱۲-۲-۲- بهره‌گیری از اسوه‌های وطنی
۲۳۰	۵-۲-۱۲-۳- وطن اسلامی
۲۳۱	۵-۲-۱۳- مصطفی محدثی خراسانی
۲۳۱	۵-۲-۱۳-۱- زندگینامه
۲۳۱	۵-۲-۱۳-۲- وطن دوستی
۲۳۴	۵-۲-۱۳-۲-۱- دفاع از وطن و تحریک احساسات ملی
۲۳۵	۵-۲-۱۳-۲-۲- بهره‌گیری از اسوه و اسطوره‌های ملی
۲۳۵	۵-۲-۱۳-۲-۲-۱- اسوه‌های وطنی
۲۳۷	۵-۲-۱۳-۲-۲-۲- اسطوره‌های ملی
۲۳۸	۵-۲-۱۴- علیرضا قزوه
۲۳۸	۵-۲-۱۴-۱- زندگینامه
۲۳۹	۵-۲-۱۴-۲- وطن دوستی
۲۴۰	۵-۲-۱۴-۲-۱- دفاع از وطن و تحریک احساسات ملی
۲۴۱	۵-۲-۱۴-۲-۲- بهره‌گیری از اسوه و اسطوره‌های ملی
۲۴۱	۵-۲-۱۴-۲-۲-۱- اسوه‌های وطنی
۲۴۳	۵-۲-۱۴-۲-۲-۲- اسطوره‌های ملی
۲۴۴	۵-۲-۱۴-۳- امید به آینده وطن
۲۴۵	۵-۲-۱۴-۴- وطن اسلامی

فصل ششم: مقایسه مفهوم وطن در شعر مشروطه و شعر دفاع مقدس

۲۴۸	۶-۱- تشابهات شعر وطنی دو دوره
۲۴۸	۶-۱-۱- وطن و شعر تاریخی
۲۵۱	۶-۱-۲- وطن دوستی

۲۵۵	۶-۱-۳- وطن و لزوم دفاع از آن
۲۶۲	۶-۱-۴- وطن و شهادت
۲۶۷	۶-۱-۵- وطن و امید به آینده
۲۷۰	۶-۱-۶- وطن و شعر حماسی
۲۷۵	۶-۱-۷- بیگانگان و وطن
۲۷۹	۶-۱-۸- بهره‌گیری از اسطوره واسوه‌های وطنی
۲۸۶	۶-۱-۹- وطن اسلامی
۲۹۲	۶-۲-۲- تفاوت‌های شعر وطنی دو دوره
۲۹۲	۶-۲-۱- وطن و هم‌وطنان
۲۹۵	۶-۲-۲- وطن و مسئولان
۲۹۹	۶-۲-۳- وطن و فرهنگ مغرب زمین
۳۰۲	۶-۲-۴- وطن ایرانی (افراطی)
	فصل هفتم: نتیجه‌گیری
۳۰۶	۷-۱- نتیجه‌گیری
۳۰۸	کتابنامه
۳۱۵	چکیده انگلیسی

فصل اوّل
مقدمه و کلیات طرح تحقیق

ملت‌ها بر اساس ویژگی‌های فکری، فرهنگی، تاریخی، جغرافیایی و ... زندگی را تجربه می‌کنند. نوع برخورد با پرسش‌های زمانه و رفع نیازها، شخصیت و فرهنگ ملت‌ها را متمایز می‌کند. آشنایی میان ملل، باعث تأثیر بر نوع فرهنگ و زندگی آن‌ها می‌شود و نوع تأثیرپذیری، وابسته به ویژگی‌های درون فرهنگی ملت‌ها دارد. مفهوم وطن در ملل مشرق زمین بیش از آنچه بر برابری حق و تأثیر در سرنوشت جامعه مبتنی باشد، بر اتحاد و اطاعت بی چون و چرا از حکام مسبتد بوده است. بر اثر آشنایی با تحولات مغرب زمین پس از رنسانس، ملل مشرق زمین مفهوم ملیت و ناسیونالیسم را از اروپا اخذ کردند که این ساختار به تدریج، جایگاه نهادها و سنت‌های پیشین را متزلزل کرد. از نتایج آشنایی ایرانیان با ملیت در غرب در عصر قاجار، مبارزه با استبداد و تلاش در برقراری حکومت مشروطه و قانون است. حق انتخاب و احساس برابری و تلاش برای آزادی، از مؤلفه‌های ملیت‌گرایی یا وطن-خواهی در اواخر دوره قاجار است.

شعر و ادبیات این دوره، ادبیاتی انتقادی از استبداد و عامل وحدت و انسجام مبارزات مردمی است. در شعر دفاع مقدس به تأثیر از خیزش مردمی و انقلاب اسلامی در مفهوم وطن، کارکرد ملی‌گرایانه و درون‌مرزی کم‌رنگ می‌شود و مفهوم جهان‌وطنی اسلامی و عزت‌مسلمین اعتبار و جایگاهی خاص می‌یابد که تلاش مجاهدان و مبارزان را در پرتو مبارزه برای مفاهیم فوق‌متجلی می‌سازد. این مهم به جای سرنوشت مشترک در درون مرزها به سرنوشت و اهداف در جامعه جهانی می‌پردازد که در شعر دینی و انسان‌دوستانه دفاع مقدس، تأثیر آشکاری گذاشته است. نوع حکومت در جامعه و نگرش مردم بر نوع مبارزه به اهداف دینی و قدسی متکی است که جایگاه ملی‌گرایانه را در شعر دفاع مقدس کم‌رنگ می‌کند و بیان اسطوره‌های ملی نیز در کنار سایر اسطوره‌های دینی و مذهبی جای دارد و استقلال خاصی ندارد.

آنچه در این پژوهش مورد بحث و بررسی قرار خواهد گرفت، تحلیل و بررسی اشعار وطنی دوره مشروطه و شعر دفاع مقدس و سپس تطبیق مفهوم وطن، در این دو دوره است.

۱ - ۲ - بیان مسئله:

مفاهیم بر اثر شرایط و زمینه‌ها، کارکرد و تأثیرات متفاوتی می‌یابد. وطن‌گرایی در درون مرزها با تهدیدات و یا همکاری‌ها، تقویت یا تضعیف می‌شود. در دوره قاجار روابط با همسایه شمالی چالش اندیشمندان ایرانی را برای تبلیغ گسترش ناسیونالیسم، سرعت و دقت بیشتری بخشید. مبارزه با استبداد قاجار و استعمار روس‌ها، حلقه گردهمایی اندیشمندان و توجه به اندیشه مطرح شده در غرب را هر روز ضروری تر می‌ساخت. وطن بر حق انتخاب، آزادی و تعیین سرنوشت ملی وابسته بود که مردم را پیرامون اندیشه ملیت گرد هم جمع می‌کرد. تغییر و تحولات بعدی جامعه ایرانی و جهانی، کارکرد ملی‌گرایی را دچار ضعف ساخت؛ مردم، با تجربه حکومت ناسیونالیست پهلوی، تحقق اهداف خود را غیر ممکن دیدند و بر گرد اندیشه دینی به فکر انقلاب افتادند. این مهم تقابل ملت با امت را علنی کرد و در شعر دفاع مقدس اندیشه مبارزه از میهن به مفهوم ناسیونالیستی را به مبارزه برای مفاهیم دینی و قدسی تغییر داد که به وضعیت جامعه جهانی و وضعیت مسلمین جهان، بر اندیشه تلاش و عزت مسلمین در برابر استکبار و استعمار منجر شد. معنویت‌گرایی در اندیشه رزمنده و نویسنده دفاع مقدس وجه غالب اندیشه است. مفهوم وطن از دوره مشروطه تا دوره دفاع مقدس، به تدریج از قومیت‌گرایی و بوم‌باوری به سوی اسلام‌گرایی و انسان‌باوری تحول یافته است. در شعر دفاع مقدس اندیشه‌های دینی و به تبع آن دفاع از میهن اسلامی و هم‌سویی با مسلمین جهان، جایگاه ویژه‌ای دارد. از موارد مهم و اساسی که بر این اندیشه تأثیر گذاشته است واقعه عظیم عاشورا است که بر ایمان، توکل و یاری دین خدا استوار است و پیوند ژرفی با دفاع مقدس دارد؛ به گونه‌ای که گویی عاشورا و دفاع مقدس شاخه‌های یک درخت هستند.

۱ - ۳ - اهداف تحقیق:

- ۱- تبیین نوع شناخت مردم در دوره مشروطه و دفاع مقدس از وطن.
- ۲- تبیین نوع شناخت و نگرش شاعران از مفهوم وطن.
- ۳- تأثیر مفهوم وطن بر شعر دو دوره.
- ۴- سنجش و ارزیابی نمونه‌های خلق شده در شعر دوره مشروطه و شعر دفاع مقدس.
- ۵- تطبیق اندیشه‌های وطنی دو دوره.

۱ - ۴ - ضرورت انجام تحقیق:

به طور کلی ادبیات دفاع مقدس و به ویژه شعر، کمتر مورد نقد و بررسی قرار گرفته است. توجه به جنبه‌ها و ابعاد شعر دفاع مقدس و سنجش نوآوری‌ها و یا کاستی‌ها، برای خلق ادبیات دفاع مقدس ضروری است. از این رو انجام تحقیق علمی و شناخت وضعیت و ارائه راهکارها و پیشنهادها، به پر بارتر شدن گنجینه ادبی دفاع مقدس می‌انجامد.

۱ - ۵ - سؤالات یا فرضیه‌های تحقیق:

- ۱ - مفهوم وطن چه نمودی در شعر دوره مشروطه داشته است؟
- ۲ - مفهوم وطن چه نمودی در شعر دفاع مقدس داشته است؟
- ۳ - آیا مفاهیم مطرح شده در شعر با نیازها و واقعیت‌های جامعه هم‌سو بوده است؟
- ۴ - نوع مفهوم وطن بر ابداع و خلاقیت شعرا تا چه اندازه تأثیرگذار بوده است؟
- ۵ - مفهوم وطن در شعر مشروطه و شعر دفاع مقدس چه شباهت‌ها و چه تفاوت‌هایی داشته است؟

۱ - ۶ - پیشینه تحقیق:

پژوهشی در مورد تطبیق وطن در شعر مشروطه و شعر دفاع مقدس به صورت مستقل یافت نشد. در شعر دفاع مقدس تنها یک مقاله با عنوان «وطن چشم انداز روشن خدا» از مصطفی علیپور یافت شد که تنها به بررسی وطن در شعر «دوزخ و درخت گردو» سروده سلمان هراتی پرداخته است. یک پایان‌نامه نیز با عنوان «جلوه‌های وطن در شعر مشروطه» توسط آقای ناصر رنجبر در دانشگاه شهید بهشتی تهران کار شده است که در این پژوهش به تناسب موضوع می‌توان از آن‌ها استفاده کرد.

۱-۲- روش اجرای تحقیق:

این تحقیق از نوع پژوهش‌های بنیادی می‌باشد که به صورت تحقیق کتابخانه‌ای و سندکاوی انجام می‌گیرد و به صورت زیر اجرا می‌شود.

۱- شناخت منابع ادبیات منظوم مشروطه و دفاع مقدس

۲- خواندن و بررسی منابع

۳- جمع‌آوری مطالب و فیش‌برداری

۴- طبقه‌بندی اطلاعات

۵- تجزیه و تحلیل

۶- ارائه نمونه‌ها و شواهد

۷- تطبیق نمونه‌ها و شواهد

۸- نتیجه‌گیری